

Хронополитика: Теорија политичког времена

Апстракт: Савремена друштвена и политичка теорија је у питању о простору-времену дала првенствен значај геополитици, у склопу односа насталих након нестанка двополарног свијета и надмоћи Запада у међународним односима: нове геополитичке прерасподјеле и стварања „новог свијетског поретка“ – америчке планетарне империје. Међутим, од насилне геополитике кудикамо је значајнија нова хронополитика, која би савремени свијет из беспућа етничких, вјерских и других сукоба извела у формациони заокрет ка новом, постиндустријском информационом друштву на основи коеволуционе парадигме развоја. Продор из кружног времена понављања и прерасподјеле у линијско вријеме постојаног развоја, производње и стваралаштва треба проширити на цијели свијет, на све друштвене дјелатности и друштвене скупине.

Кључне ријечи: кружно и линијско вријеме; прерасподјела, производња и стваралаштво; модернизација, револуција и еволуција; друштвено вријеме и политичко вријеме, политички циклус.

УВОД И ПРОБЛЕМ

Шта је политичко вријеме?

Питање простора-времена је једно од најзначајнијих у савременој друштвеној и политичкој теорији. У савременом друштву, за разлику од традиционалног, не постоји јединствени за све друштвене скупине простор-вријеме. Савремена политичка мисао, политичка аналитика и прогностика, теорија одлучивања није могућа без увида у особеност простора-времена различитих друштава и скупина унутар њих. Водеће гране привреде и друштвене скупине уз њима неопходно производно стварају и „додатно“ знање, које преузимају други, чиме остварују свој утицај на њих.

Ипак, историјски развој је резултат узајамног дјеловања, дијалога различитих друштава, није монолог водећих ни једнозначно остваривање пројеката „боље будућности“, како лијевог тако ни десног усмјерења. Историјска судбина друштава и држава је одређена особеностима њиховог просторно-временског континуитета; драма савременог друштвеног живота је у томе што простор тримијих заузимају динамичнији. Прелазни цивилизациони положај поствизантијског свијета између Истока и Запада, као и Сјевера и Југа чини драматику неочекиваних обрта у његовом политичком простору и времену. Пред Русијом и

другим земљама „Византијског комонвелта“ стоји стратешки задатак стабилизације кроз прелазак из испрекиданог кружног у линијско вријеме постојаног развоја и очувања геополитичког простора, његове одбране од насртаја грабљиваца са Запада, Истока и Југа. Савремени конзервативац је „префињени херменеутичар, који одгонета скривени од претходника смисао традиције, и храбри рестауратор“¹, који обнавља читајући наслеђе у свјетлу захтјева сутрашњег дана.

Типови друштвеног времена

Одлике политичког времена су вектор, брзина, скала и његова друштвена и културна особеност. Његово преосмишљавање као историјске категорије поново открива политичке вриједности првенственог значаја. Још су древни хеленски филозофи разликовали два времена – хронос као формално и „*каирос* – истинско вријеме, испуњено садржајем и смислом“². Вријеме је само за апстрактно мишљење празна форма, истинско вријеме живота је испуњено унутрашњом динамиком и разноликим могућностима, које се појављују у тачкама бифуркације³ (развоја, гранања, рачвања). Вријеме-каирос се испољава у духовној борби као јединствено, непоновљиво. Политичко вријеме чува преломне тачке историје, духовну бригу за стварност, која је трен садашњости смјештен између прошлости и будућности. Култура на свој јединствен начин одређује садржај и ток политичког времена различитих друштава. Свако од њих се, отргавши се од традиционалног застоја, развија „неједнаком ритмиком“⁴.

Главна временска двојност савременог свијета је разлика „линијског и цикличног типа социјалног времена“⁵, западни тип цивилизације је јединствен по томе што се први успио пробити из кружног тока понављања у линијско-кумулятивни тип времена. Историја Истока није ништа мање драматична, али упркос потресима (ратовима, револуцијама) није извела друштвени живот из оквира начела прерасподјеле с нултим резултатом, уздизањем једних кроз осиромашење других. Источне државе су не случајно биле тако велике зато што су живјеле на рачун прерасподјеле, у којој држава може опстати само ширењем простора кориштених добара.

¹ А. С. Панарин, *Глобалное политическое прогнозирование*, Москва, 2002., с. 249

² И. А. Василенко, *Политическая философия*, ИНФРА-М, Москва, 2009, с. 92

³ *bifurcus* (лат.) – разведен, рачваст

⁴ А. С. Панарин, *Философия политики*, Новая школа, Москва, 1996, с. 74

⁵ Исто, с. 75

Западна цивилизација је прва постала извор преобразујућих индустријских и социјалних технологија. Институти западне цивилизације сабирају добијено знање тако да оно постаје њихов извор. Дјелатност којом човјек гради свој „стално мењајући историјски свет је слободна активност“⁶, иако ограничена условима свог мјеста и времена. Први искорак из њих било је *логичко* мишљење, које су открили Хелени. Личност се помоћу логике отргла од наслијеђених заједничких вјеровања, мада друштвена природа људског сазнања није спорна. Закони истовјетности (идентитета), довољног разлога и искључења трећег су потиснули самовољу митолошког мишљења. Јудео-хришћанско једнобоштво претвара природу у извор добара и оруђа рада, поредак којим управља један бог. Западном цивилизацијом овладава *инструментални* однос према природи, који потискује свијет вриједности. У том је њена одлика. Коначно, јавља се самостална, аутономна *личност*. Њу одликује стваралачки рад, производња новог. Напредак се састоји у томе што се ново ствара у постојећем простору, не добија се екстензивним ширењем, освајањем. Начело *интензивног развоја* је засновано управо у слободној, стваралачкој личности. Проблем пренасељености је током историје рјешаван техничко-технолошким развојем.

Линијско вријеме чине дуготрајна кумулативна кретања као раст средњег животног вијека, производности рада и националног богатства. Упркос друштвеним и политичким потресима ови показатељи на Западу већ два и по вијека постепено расту. Раст привреде и становништва је у значајној мјери изашао из кружног у ново линијско вријеме. То је вријеме *производње*, а не прерасподјеле. Знатан дио друштвених кретања на Западу је и даље кружан. У линијском времену се одржавају трагови кружног као привредни или циклуса покољења, или непредвиђена враћања назад у појединим областима живота. Али, непрекидна кумулативна кретања у низу животних дјелатности у цјелини дају им линијски карактер. Бројни политички институти Запада и токови друштвеног живота спречавају повратак друштва из линијског у кружно вријеме. На примјер, свеобухватно страначко-политичко представништво, широки круг учесника доношења одлука спречава њихово преиспитивање на супротним начелима. Супротно, ауторитарне власти и друштвени пореци у служби једних на рачун других група се враћају у кружно вријеме. Побједе се претварају у бескрајни круг смјена с поразима. Мил је сматрао да су сукоби неизбјежни, па и «уз одређене услове пожељни, и уздигао их је у главне покретаче европског развоја и добробити»⁷. Наравно,

⁶ Робин Џ. Колингвуд, *Идеја историје*, ЈП Службени лист СЦГ, Београд, 2003, с. 289

⁷ Миша Ђурковић, *Политичка мисао Дžона Стјуарта Мила*, Службени гласник, Београд, 2006, с. 317

основни услов је да су плодни, да доносе друштвени и политички напредак. Гипкост склопа и отвореност друштвеног поретка, у ком су могуће непрекидне мале измјене, су јамство од ломова у којима застој смјењују неочекиване несреће.

Вриједност линијског времена, еволуције повезане с непрекидним кумулативним резултатима, расте. Она је пожељнија од револуције, која често као раздобље кружног времена потреса друштво. Израз еволуција [evolutio (лат.) - одмотавање] се до Канта користио у значењу развоја одлика које већ постоје у одређеном бићу, преформатирање. Биолошка еволуција, развој је резултат органских промјена усљед мутација, варијација, селекције и адаптације условима средине и, коначно, самоорганизације врста, раса и родова. У теорији друштва и историје еволуција означава „постојан, по правилу претежно мирно протичући друштвени развој, за разлику од револуције“⁸. Теорије еволуције су модели материјалних, биотичких и друштвених кретања, који описују и објашњавају варијацију тих система и с њима повезаних подсистема. Први дарвинизам тумачи еволуцију на основу одабирања као главног покретача развоја, ламаркизам услове средине сматра основним снагама промјене. Прву општу теорију еволуције развио је Х. Спенсер у спису *Систем синтетичке философије*, у ком је тумачи као успон „од мање структурисане хомогености ка релативно структурисаној хетерогености“⁹. Истовремено су Е. Б. Тајлор у спису *Примитивне културе* 1871. и Л. Х. Морган (*Старо друштво, Погледи на линије људског напретка*, 1877.) примијенили Дарвинова начела варијације и селекције на праисторијска и друштва ране историје. Ова теорија је снажно утицала на марксистичку теорију историјског материјализма. Марксистичка теорија друштва сматра да се може овладати природним законима еволуције, а социјалдарвинисти (В. Бејцхот, В. Г. Самнер, А. Е. Фр. Шефле) тврде да су људске заједнице, народи и расе, „потчињени дарвиновском начелу *survival of the fittest* (опстанка најподеснијих)“¹⁰, одабирања, које се своди на расизам. Модели биотичке еволуције се могу само донекле користити у теорији друштвене еволуције, они је не објашњавају.

Линијско вријеме је «образац», еволуција многих друштвених института савремености се може оцијенити као кретање у правцу линијског времена. Јамство линијског времена је стваралаштво. Друштво без стваралаштва се брзо исцрпи и улази у «повратно раздобље» круга - нови круг прерасподјеле.

⁸ Тиодор Росић (ур.), *Речник филозофских појмова*, БИГЗ Publishing, Београд, 2004, с. 150

⁹ Исто, с. 151

¹⁰ Исто, с. 151

Други проблем политичког живота и теорије је *«уравнотеженост времена различитих друштвених процеса»*¹¹ (истакао Б.К.), посебно у доба модернизације, када друштво тежи жељеној, али неизвјесној будућности.

Искуство модернизације у разним земљама свијета показује да најбрже теку политичке промјене. Оне умногом претичу привредне преображаје и стварање новог институционално-управљачког система и инфраструктуре. Зато владајуће елите успоравају политичке промјене да би друштво и привреда могли да им се прилагоде. Најспорије тече вријеме друштвених и културних измјена националне свијести. Друштво често улаже стари културни садржај, стари дух у нове политичке облике.

Брзе промјене у једној области доводе до заостајања оних које имају другу ритмику. То доводи до потпуне неусклађености временских токова и неуравнотежености друштва, као и пуњења нових облика старим садржајем. У бившем «другом свијету» идеолошке промјене 1990-их су знатно претекле политичке, а оне промјене у привредној политици и политичкој култури народа.

На политички живот непосредно утиче раскорак између брзине раста тежњи различитих група становништва и њихових стварних могућности и општих изгледа „вертикалне“ мобилности. Због неравномјерности развоја савременог свијета и сваког појединог друштва издвајају се групе које задају опште стандарде живота. У савременом масовном друштву старе сталешке преграде не постоје, а групне су ослабљене. У њему дјелује закон *друштвеног опонашања*; стандарде живота најуспјешнијих скупина преузимају други. Свака група се пореди са водећим, не упоређује свој садашњи положај с прошлим. Тако добијамо друштвено вријеме трке и престижа, а не мирног напредовања. Притом су најпрестижније групе, највише захваћене садашњим временом, носиоци посебног, „средњег“ времена. Оно је далеко од дивљих стихија почетка историје, али и од револуционарних очекивања њеног краја уласком у земаљски рај утопије.

„Средње“ вријеме је најсродније линијском. Револуционарне епохе, у очекивању будућности без друштвених неправди, падају у нихилизам, занемарују норме заједничког живота. У Совјетском Савезу свакидашњица је опустошена у име „епохалних дјела“, а раскорак између „напретка“ (продора у космос и у појединим областима привреде и друштва) и свакодневног живота грађанина достиже несношљиве размјере. Занемарене су свакидашње потребе обичних људи, који желе лично благостање. Напредак, достигнут на рачун

¹¹ А. С. Панарин, *Философия политики*, с. 78

бескрајног пропадања свакидашњице, природе и човјека, је одступање од линијског у кружно вријеме, оптерећено пријетњом повратних дејстава. Само у друштвима у којима се стваралачки рад није одвајао од „средњег времена“ друштвени развој се показао ближи линијском времену. Такав је развој протестанских земаља (Сјеверна Европа и Сјеверна Америка).

Групе које заостају за водећим себе смјештају у различита времена. Оне које сматрају превладивим заостатак за водећим смјештају се у убрзано, мобилизационо вријеме, а друштвено равнодушне су оне које су већ стекле жељена добра и положај. Омладина тежи убрзаном достизању горњих слојева друштва.

Разлике временске ритмике различитих друштава и друштвених скупина рађају дугорочну историјску тежњу ка изједначавању. Али, скупине које су дуго отпадници, немоћне да достигну водеће, неријетко постају завидне, са злоробом посматрају цвјетање околног друштвеног живота. То прати појава «есхатолошког времена», есхатолошких нада - очекивања скоре пропасти «неправедног» поретка, друштва и цивилизације. Есхатолошко вријеме до крајности одступа од благодатног линијског времена, оно је пуно небројених опасности за друштво. Масовно осјећање есхатолошког времена смањује могућност стваралачких друштвених промјена, људи постају разуздани рачунајући да немају шта изгубити. Они који живе за есхатолошке наде губе највише јер други за то вријеме стичу неко добро за своју будућност. Наступање еволуционог линијског времена разголићује есхатолошке митове.

За Русију и друге социјалистичке земље 20. вијек је био покушај есхатолошког продора у праведну будућност и благостање кроз рушење старог свијета. Он се преокренуо у невиђени губитак времена и друштвено расипништво. Владајуће елите и повлаштене групе су се одбијајући правовремене уступке доњим слојевима друштва изложиле опасности да убрзају долазак есхатолошког времена, умјесто линијског времена спорог, постојаног развоја. Скупине више срасле с бољим, линијским типом времена требају учинити све да га очувају, а то могу само прелазом ка гипкијим и отворенијим друштвеним облицима који никога не лишавају своје прилике.

Друштвене групе се сукобљавају око расподјеле и прерасподјеле националног фонда времена – времена рада и одмора, времена рада и времена одласка у мировину и слично. Теоријски поставља се питање који је општи историјски смисао тих сукоба. Закон економије времена политичка економија марксизма повезује с измјеном односа између живог и

опредмећеног рада, социологија своди на измјену односа између радног и слободног времена у корист слободног; културологија на измјену односа стваралачког и репродуктивног рада, а цивилизациона теорија поима као позајмљивање готових достигнућа развијенијих земаља заосталим друштвима, чиме се штеди опште историјско вријеме за напредне покрете и промјене.

Теорија развоја и хронополитика

У теорији политичког развоја формациона, модернизациона и цивилизациона класификација су одређивале и структурне типове политичког времена. Марксистичка теорија друштвено-политичких формација разликује пет епоха: првобитну заједницу, робовласништво, феудализам, капитализам и социјализам, који прераста у комунизам на основу развоја начина производње, односно производних снага и с њима повезаних односа у производњи. Теорија модернизације [modern (енг.) - савремен], најутицајнији идејни правац неоеволуционизма, заступа прелаз од традиционалног друштва, које поистовјећује са заосталошћу, ка савременом, модернизованом друштву напретка. Под модернизацијом се обично подразумијева уздизање неразвијених земаља до нивоа развијених услед ширења културних достигнућа водећих земаља Запада, тојест „појам модернизације је једнозначан појмовима *европеизације, западњачења*“¹². Ово схватање модернизације је један правац линијско-стадијалне теорије историје. Она се тумачи као цјелина промјена које настају и шире се на равни свјетског друштва. „Модерни систем“ се одређује као онај који је „способан да обезбеђује сталне промене“¹³ (Ајзенштат). Под модерношћу се подразумијева историја од 17. вијека. Особености западне модернизације су индустријска и трговачка револуција, с којима је повезан настанак савремене техничке цивилизације. Западни теоретичари једнострано тумаче модернизацију као ширење индивидуалистичког либералистичког модела на потпуно друкчије историјске услове других области свијета. Од појаве теорије модернизације процјеп између неразвијених и развијених земаља не само да се није смањило већ се и увећао, па су насупрот њој никле концепције *зависног развоја*.

Теорија цивилизација сматра да постоје динамичне политичке културе усмјерене према будућности и успорене окренуте прошлости, „изгубљеном рају“. У њиховом сусрету политички простор споријих цивилизација се сужава под утицајем покретљивијих. Поставља

¹² И. А. Гобозов, *Социјална философија*, Академически проект, Москва, 2008, с. 163

¹³ Радомир Лукић (ур.), *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, с. 371

се питање колико је политички живот условљен културом? Биолошки, социокултурни и политички ритам времена су повезани, а крећу се од пет или шест дана (Африка, Средња Америка), преко седам (јудео-хришћанска цивилизација), осам у раном Риму до десет у Кини. Дан одмора је субота у јудаизму, недеља у хришћанству, петак у мухамеданству. Политичка, као и свака друга дјелатност, има своју сопствену матрицу. Које вриједности одређују вектор политичког времена? Са развојем културе вријеме има све значајнију улогу. У индустријском, трговачком друштву добија средишњи значај. Политички волунтаризам доводи друштва у хаос, био он усмјерен према прошлости (Индија), садашњости (Кина) или будућности (хришћански свијет). Напрегнутост између социокултурног и политичког времена друштава која се модернизују доводи до сукоба, па и грађанских ратова.

Политичка класа мора уважавати националну културу. Сазвучје ритмова културног и политичког времена даје нову снагу друштву. Међутим, у временима развоја интерес политичара за наслеђе слаби. Они се ослањају на политичке технологије у којима виде средства рационалне измјене свијета. Постојаним културним вриједностима претпостављају промјене. Међутим, временā политичких криза тјерају друштва да им се врате. Цивилизација може напредовати само уколико сједини ток социокултурног и политичког времена.

Линијски тип времена, који је прва освојила западна цивилизација, је упроштен израз онога што се дешавало у том дијелу свијета током модерне. Линијски, постепени привредни, друштвени и политички развој - еволуција се дуго сматрала бољом од успона и падова политичких револуција кружног времена.

За Запад то је једносмјерни развој модела либералне демократије. Он му је омогућио да брзо развије, али и исцрпи своје културне могућности. То показује тврдња да је наступио „крај историје“, да је либерална демократија једини преостали политички модел након слома фашизма и комунизма. Умјесто идеологија, идеала и илузија преостао је само прозаични економски рачун и техничко-технолошки развој као једина брига човјечанства. У свијету створеном након Другог свјетског рата, са његовом атлантском и азијском граном, Западом и „Новим Западом“, умјетност, религија и философија постају непотребни. Остаје још само наука која служи техници.

Линијско вријеме је омогућио инструментални однос према свијету, раздвајање средстава и циљева, интереса и вриједности. Запад је брзо развијао све области културе блиске материјалној производњи, посебно формалне науке (математика, логика) и науке о природи, али његов примитивни идеал „потрошачког друштва“ је угушио истинско духовно

стваралаштво. Савремена еколошка и социјална криза показују да је даљи развој постојеће цивилизације погубан.

Али, највећа замка линијског времена је илузија „убрзаног развоја“. Њом су се служили и комунисти и либерали, обећавајући скори рај. Пострелигиозни човјек је повјеровао у могућности техничке цивилизације и неће да чека, живи у данашњем дану. Сваки покушај скока напријед се завршавао катастрофалним падом уназад. Комунистички рај замијенио је либерални – незапосленост, сиромаштво, криминал. Миту убрзаног политичког времена треба супротставити „идеју дугорочног политичког времена, подударног с ритмом националне културе“¹⁴. Треба обновити цикличност, најприроднији временски ритам у хронополитици. Савремено друштво се треба окренути стварању цивилизације и културе која неће нарушавати склад човјека и природе. Западна цивилизација је за неколико вијекова свог убрзаног развоја довела свијет на руб еколошке и социјалне катастрофе.

Бројни теоретичари цивилизација (Платон, Аристотел, Полибије, Вико, Данилевски, Шпенглер, Гумиљов) су са разних становишта заступали идеју цикличности политичког времена. Платонова философија „одговара аисторијском стилу античког живота и мишљења“¹⁵, али временом се увиђа историчност људског бивствовања. Хегел је у својој дијалектици први показао истински значај цикличности.

Duplex negatio affirmat, цикличност политичког времена није нужно повратак политичке историје на старо. Повратно кретање ка почетку отвара нови круг, историјски ток је *спиралан*. „Свјетска повијест иде од истока на запад, јер је Европа управо конач свјетске повијести, Азија почетак... *Свјетска је повијест одгајање од необузданости природне воље до онога опћенитог и до субјективне слободе*. Исток је знао и само зна да је *један* слободан, грчки и римски свијет да су неки слободни, германски свијет зна да су *сви* слободни“¹⁶. У држави и духовном животу битно је то да ли људи живе по навици и друштвеним обичајима или су личности које мисле. Лична слобода подразумијева властити умни увид и вољу, људску савјест.

Политички живот, уз ново, садржи и насљедност и постепеност, „прошлост подразумева читав низ одвојених културних епизода“¹⁷, политичка историја је јединство континуитета и дисконтинуитета. Свака породица народā повезаних језиком чини

¹⁴ И. А. Василенко, *Политическая философия*, с. 101

¹⁵ Освалд Шпенглер, *Пропаст Запада I*, Утопија, Београд, 2003, с. 56

¹⁶ G. V. F. Hegel, *Filozofija povijesti*, Naprijed, Zagreb, 1966, s. 110

¹⁷ Gordon Grejem, *Lik prošlosti, filozofski pristup istoriji*, ПЛАТΩ, Београд, 2002, s. 156

„самобитни културно-историјски тип“¹⁸, европска цивилизација није општечовјечанска. Органика политичког подразумејева израстање из постојећег, које у себи садржи још неостварене могућности.

Политички циклус

Политички циклус чине покољења, људи који стичу образовање, свој поглед на свијет и живот, и смјењују се на власти током око 30 година. Већина истраживача (Конт, Ортега-и-Гасет, Манхајм, Токвил) сматра да је „главна покретачка снага политичког циклуса животно искуство покољења“¹⁹. У демократским друштвима свако ново покољење је „нови народ“, нови друштвени организам, од ког зависи историјски развој. Људски вијек има три доба – младост, зрелост и старост, чија су граница тридесете и шездесете године. Људи за власт почињу да се боре у тридесетим, држе је у четрдесетим и педесетим, а напуштају у шездесетим, тако да је ритам политичког времена тиме одређен и креће се у круговима од око 30 година. Прву половину тог времена једно покољење се бори за власт, а другу је врши. До тог закључка су дошли многи западни истраживачи анализом чињеничног материјала.

Шта је с поратном политичком историјом? Познато је да је преломна година 1968., са којом наступа политичка постмодерна. Други свјетски рат је почео 1938., тачно тридесет година раније. Ако је сљедећи циклус почео око 1998. данас се налазимо у његовом преломном тренутку, заокрету. Шта би то могло да значи? У америчкој политичкој историји циклуси су се смјењивали 1901. (Теодор Рузвелт), 1933. (Франклин Рузвелт) и 1961. (Џон Кенеди), односно кроз таласе конзервативизма 1920-их, '50-их и '80-их. И политичко искуство Русије 20. вијека потврђује концепцију покољења. Једно политичко раздобље је обилежено владавином Стаљина (1924-'53.). У наредна два (1953-'85 и 1985-2015.) Брежњев и Путин су најдуже држали власт. По свој прилици вријеме руских „либерала“ се завршава, ко ће их смијенити?

Потребно је извршити карактеризацију појединих покољења, испитати како она настају, да би се могли окарактерисати и 30-годишњи политички циклуси. Концепција покољења би могла имати велике хеуристичке могућности. Можда је најпоузданији показатељ ритам избијања ратова. Оне који су једном били у рату тешко је поново натјерати у

¹⁸ Николай Данилевский, *Россия и Европа*, Институт русской цивилизации, Москва, 2011, с. 113

¹⁹ И. А. Василенко, *Политическая философия*, с 102

њега. Протекли 20. вијек је *вијек рата*, могуће је да се његова покољења могу разликовати по *начину вођења рата*, мирнодопских нема.

Вапијући несклад политичког и социуокултурног времена произашао на прелазу 1980-тих у '90-те је потрајао својих тридесетак година. У основи стварања свјетске империје су „изузетно убрзана глобализација од шездесетих година“²⁰ и напетост између њене политичке саставнице, с једне, и привредне, технолошке, културне и других, с друге стране. Глобализација капитализма слободног тржишта је донијела експлозиван раст социјално-економске неједнакости како унутар држава тако и на међународном плану. И неравнотежа у свијету, која је нагло избила након пада Совјетског Савеза, навела је Запад да оспори поредак суверених држава успостављен 1648. Вестфалским миром. Посебно су опасни масовни прогони народа, све до геноцида. Проблеми су све више глобални, али глобалних установа и људи способних да их рјешавају нема. Пред нама је, вјероватно, ново раздобље политичке историје. Судећи по покољењу које преузима власт и стању у друштву предвиђања су мрачна. Философија и методологија политичког прогнозирања постаје насушна потреба.

Политичко вријеме у информационом друштву

Информациона револуција је линијском току политичког времена дала «бифуркациони, кризни, стохастички карактер»²¹. Информација се шири брзином свјетлости у свим правцима. «Нестанак» времена у мрежним токовима ствара виртуелни политички простор у ком садашњост поништава прошлост и будућност, једнодимензионалност битисања добија неслућене размјере. Историчност нестаје у постмодерном свијету. Побједа «безвремености» омогућава свемоћну, ауторитарну диктатуру садашњости. Морална оцјена политичких догађаја у одсуству историјског памћења и историјског пројекта нестаје. Симболични лик виртуелног политичког простора-времена је телевизија, а посљедњих година интернет са својим друштвеним мрежама. У вјечној садашњости питање смисла се не поставља. У њој је сва дозвољено, све једнако безначајно. Једностранни доток информација виртуелно политичко вријеме чини «временом политичког монолога»²². Политичке сензације вишеструко јачају људску деструктивност.

Политичко вријеме је постало роба, која се купује и продаје. Политички технолози стварају политичке вриједности у интересу власника информационих канала, који теже

²⁰ Erik Hobsbaum, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008, s. 52

²¹ И. А. Василенко, *Политическая философия*, с. 104

²² Исто, с. 107

политичкој власти. Заигравање на ниске страсти, политичка злоупотреба захтијева обнову политичког морала. Људи губе способност да разликују стварност и измишљотину, лаж. Слобода и савјест човјека у информационом друштву су на великом испиту.

Историја је драма слободе, њених успона и падова. Чинови слободе су дјело самосталне личности, али субјект историје је цијело човјечанство, нису поједини људи или народи. Хришћанска мисао је заснована на „учењу о спасењу човјечанства кроз Спаситељев искупитељски подвиг“²³. Кроз разоткривање духовног смисла живота човјечанство се припрема за усвајање тог подвига. Спасење, преображај свијета је смисао и резултат историје. Слободна тежња човјека према Царству Божијем не оставља мјеста никаквом, па ни савременом детерминизму новца и моћи.

ЗАКЉУЧАК

Политичко вријеме је одређено друштвеним и културним наслеђем, испуњено садржајем. Пробој из кружног у линијски ток времена напретка је подложен ентропији, друштво мора стално стремити напријед. Слобода човјека је ограничена, домен политичких и социјалних технологија не може доводити у питање темељне законе природе. Савремена криза цивилизације захтијева њено преиспитивање у духу источне мудрости сагласности човјека с природом. Коеволуциона парадигма развоја је пут којим се може избјећи надолазећа еколошка и друштвена катастрофа. Потврђивање стваралачких енергија личности и политичких заједница, отвореност друштва за ново треба да прати уравнотежен развој разних, међусобно повезаних области живота. Тако се могу избјећи неред и револуционарни ломови, пуни свакојаким опасности. Спирални ток историјског времена упућује на обнову цикличности, усклађен развој политичког живота с националним културним наслеђем. Нова покољења су дужна да поштују тековине својих предака и стваралачки их развијају у складу са захтјевима свог времена. Разне цивилизације и културе су, мада се развијају на општим основама, међусобно различите, у њиховој осебујности је богатство и љепота свијета.

²³ Василиј В. Зењковски, *Основи хришћанске филозофије*, ЦИД, Подгорица, 2006, с. 303

ЛИТЕРАТУРА

- Василенко, И. А., *Политическая философия*, ИНФРА-М, Москва, 2009
- Гобозов, И. А., *Социальная философия*, Академический проект, Москва, 2008
- Grejem, Gordon, *Lik prošlosti, filozofski pristup istoriji*, ПЛАТΩ, Beograd, 2002
- Данилевский, Николай, *Россия и Европа*, Институт русской цивилизации, Москва, 2011
- Ђurković, Miša, *Politička misao Džona Stjuarta Mila*, Службени гласник, Beograd, 2006
- Зењковски, Василиј В., *Основи хришћанске филозофије*, ЦИД, Подгорица, 2006
- Колингвуд, Робин Ц., *Идеја историје*, ЈП Службени лист СЦГ, Београд, 2003
- Лукић, Радомир Лукић (ур.), *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982
- Панарин, А. С., *Глобальное политическое прогнозирование*, Москва, 2002.
- Панарин, А. С., *Философия политики*, Новая школа, Москва, 1996
- Росић, Тиодор (ур.), *Речник филозофских појмова*, БИГЗ Publishing, Београд, 2004
- Hegel, G. V. F., *Filozofija povijesti*, Naprijed, Zagreb, 1966
- Hobsbaum, Erik, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, Arhipelag, Beograd, 2008
- Шпенглер, Освалд, *Пронаст Запада I*, Утопија, Београд, 2003